AHMED RIFÂÎ

Evliyânın büyüklerinden. “Vilâyet-i Uzmâ” sahibi, dörtler diye isimlendirilen kutublardan biridir. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyundan olup, seyyiddir. İsmi, Ahmed bin Sultân Ali bin Yahyâ bin Sabit bin Ebü’l-Fevârîs Hazım Ali bin Ahmed Murtezâ bin Ali İşbilî bin Rüfâe Hasen bin Mehdî bin Muhammed bin Hasen bin Ahmed Sâlih bin Mûsâ bin İbrâhim Murtezâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel Âbidîn bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib’dir (r.anhüm). Ahmed Rıfâî hazretleri, Benî-Rufâe kabilesine mensûp olduğu için, kendisine Rıfâî denilmiştir. Anne tarafından da nesebi, Hazreti Hâlid bin Zeyd Ebû Eyyûb-el-Ensârî’ye (radıyallahü anh) dayanır. Bunun için kendisine, “Ebü’l-Alemeyn (iki sancak sahibi) künyesi verilmiştir. Ebü’l-Abbâs da denir. Bu künyenin kendisine verilmesi, nesebinin, Hazreti Fâtıma vâlidemiz sebebiyle Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ve “Mihmandâr-ı Resûlullah” olan Hazreti Hâlid bin Zeyd’e dayanması sebebiyledir.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin dayısı, büyük âlim Mensûr (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Birgün ma’nevî âlemde Peygamber efendimizi gördüm. Bana, “Ey Mensûr! Kız kardeşin, kırk gün sonra Ahmed isminde bir çocuk dünyâya getirecek. Bu çocuğu, Aliyyül Kâri Vâsıtî’nin terbiyesine teslim et. Bu zât, Allah indinde azîzdir, sakın ihmâl etmeyiniz” buyurdular. Tam kırk gün sonra Ahmed dünyâya teşrîf etti.” Doğumu 512 (m. 1118) senesinin Receb ayının ilk yarısının bir Perşembesine rastladı. Yine burada 578 (m. 1182) senesi, Cemâzil-evvel ayının 22. Perşembe günü, ikindi vaktinde, altmışaltı yaşında iken vefât etti.

Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yedi yaşında iken babası vefât etti. Onu, dayısı Mensûr Betâihî, husûsî bir ihtimâm ile büyüttü, ilim öğretti. Önce Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Kur’ân-ı kerîm hocası Abdülmelik Harnutî’dir (radıyallahü anh). Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) anlattı: “Ben Henüz yedi yaşında idim. Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde ma’rifet sahibi olan hocam Abdülmelik Harnutî’yi ziyârete gittim. Bana vasıyyetinde bildirdi ki, “Yâ Ahmed! Sana şu diyeceğim şeyleri hafızanda tut, ezberle ve hiç unutma!” Ben de, “Peki efendim” dedim. Buyurdu ki: “Başkalarına iltifât edip gezen, hedefine varamaz ve hakîkate kavuşamaz. Şüpheden kurtulamıyanın, dünyevî düşünenin, nefsî arzularının peşinde olanın; felaha, hidâyete kavuşması düşünülemez. Bir kimse, kendi kusurunu, noksanını bilmiyorsa, onun bütün zamanı da noksan geçer.” Bu kıymetli sözleri hemen ezberledim. Bir yıl bu sözlere göre amel ettim. Bir yıl sonunda kendisinden yine nasihat istediğimde buyurdu ki: “Hakîkî âlimleri, evliyâyı

tanıyâmamak çok kötüdür. Tabibin hasta olması ne fenâ, akıllı kimsenin câhil kalması ne kötüdür.”

Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), çocukken bir grub evliyânın yanından geçiyordu. Hepsi kendisine bakıyorlardı. Birisi; “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah, bu mübârek ağaç (çocuk) büyümeye başladı” dedi. İkincisi; “Biraz sonra dallanır”, üçüncüsü; “Kısa zamanda gölgesi etrâfı doldurur”, dördüncüsü; “Çok geçmeden meyve verir ve ay gibi etrâfa ışıklarını salar”, beşincisi; “Yakında, insanlar onun kerâmetlerini, fevkalâde hâllerini görürler. O, insanların hacetlerini (ihtiyâçlarını) istediği kimse olur”, altıncısı; “Pek kısa zamanda şânı pek yücelir”, yedincisi; “Onun talebeleri pek fazla olur” dediler.

Ahmed Rıfâî’yi (radıyallahü anh), dayısı, bir müddet sonra Vâsıt şehrine, büyük âlimlerden ilim öğrenmek üzere gönderdi. Vâsıt’a göndermesinin sebebi, rü’yâda Peygamberimizin (aleyhisselâm) emr-i şerîfleri olmuştur. İslâm âlimleri umûmiyetle Vâsıt’a gelir, talebelere ders verirlerdi. Büyük âlim Aliyyül Kâri Vâsıtî hazretleri ve yine dayısı Ebû Bekr el-Ensârî el-Vâsıtî hazretleri de Vâsıt’ta bulunuyordu. Bu büyük âlimler, Ahmed Rıfâî’yi (radıyallahü anh) öyle yetiştirdiler ki, o, tasavvufta zamanının bir tanesi oldu. Aliyyül Kâri 578 (m. 1182)’de vefât etti. 1016 (m. 1607)’de vefât eden Aliyyül Kâri başkadır ki, bu, hakîkî Ehl-i sünnet âlimlerine dil uzatmıştır. Ahmed Rıfâî, Aliyyül Kâri ve İshâk Şîrâzî hazretlerinden bütün ilimleri öğrendi. Büyük bir fıkıh, hadîs, tefsîr âlimi oldu. Tasavvufta emsaline az rastlanacak büyük vilâyet derecelerine kavuştu. Allahü teâlânın emirlerini harfiyyen yapar, yasaklarından büyük bir titizlikle kaçardı. Bildikleriyle amel eder ve başkalarına da tavsiye ederdi. Birgün birisi gelip duâ istedi. “Benim şimdi bir günlük nafakam var, onun için duâm kabûl olmaz. Onu bitirdiğim zaman gel, sana duâ edeyim” buyurdu ve öyle yaptı.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin, namaz kılarken benzi sararır, kendinden geçerdi. Gönlünde hissettiklerini, zâhirinden ta’kib etmek mümkündü. Fakat heybetinden kimse cesâret edip soramazdı. Birgün kendisi, “Namaza kalktığım zaman sanki Allahü teâlâ bana Kahhâr sıfatıyla tecellî edecek diye korkuyorum” buyurdu.

Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh); orta boylu, nûr yüzlü, buğday benizli idi. Saçları siyah, sakalı seyrek, alnı açık ve geniş idi. Gözlerine sürme çeker, devamlı tebessüm eder hâlde bulunurdu, öyle güzel konuşurdu ki, kalbleri harekete getirir, sohbetine doyum olmazdı. Kürsüde oturarak konuşurdu. Konuşmaya başlayınca, sesini, uzaktakiler de yakındakiler gibi işitirlerdi. Çevre köydeki kimseler de, aynı şekilde duyarlardı, insanlar evlerinin üzerine çıkar, Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yanlarındaymış gibi dinlerlerdi. Öyle ki, bütün kelimeleri eksiksiz anlaşılırdı. Hattâ sağırlar, yarım işitenler, onun sohbetine katıldıkları zaman, Allahü teâlânın ihsâniyle kulakları açılır, söylenilenleri işitirler ve anlarlar idi. Beyaz gömlek giyer, pirinç unundan ekmek yaptırıp yerdi. Misâfirler için verdiği yemek hâricinde başka birşey yemezdi. Yemeği soğutarak yer, misâfirsiz iftar yemeği yemezdi. Kendisine âit olan misâfir konağı, hergün dolup taşar, günde iki öğün yemek çıkardı. Yolda her rastladığı kimseye, hattâ çocuklara bile selâm verirdi. Hastaların sıhhatlerini sormak için uzak yollara gitmekten üşenmez, onları ziyâretten zevk alırlardı. İhtiyârlara, a’mâlara, sıkıntıda olanlara yardımcı olurdu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm); “Kim, saçı sakalı ağarmış müslüman bir kimseye ikram ederse, Allah da ona ihtiyârladığında hürmet ve ikramda bulunacak kimseleri vazîfelendirir, ona ikram ederler” hadîs-i şerîflerinde bildirildiği gibi hareket etmeyi düstur edinmişti.

O kadar mütevâzi idi ki, hiç bir mecliste baş köşeye geçmez ve seccade üzerinde oturmazdı. Dâima az konuşur ve “Sükûtla emr olundum” buyururdu. Birçok defa azamet-i ilâhiyye tecellisine mazhar olup, güneşin karşısında buzun eridiği gibi kendisi de bir avuç su gibi kalıncaya kadar erir, sonra ilâhî rahmet yetişerek eski hâlini bulurdu. Daha sonra da cemâatine hitaben; “Cenâb-ı Hakkın lütfu olmasa, yanınıza dönemezdim” derdi. Ezâ ve cefâya tahammülü bir darb-ı mesel olmuştur.

Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerine bağlılığı çok fazlaydı. Onların arasında bulunmanın, onlarla sohbet etmenin, büyük sevâblar hâsıl eden ibâdet olduğunu buyurur ve talebelerine

de kendi talebelerine böyle yapmalarını tavsiye ederdi. Allah adamlarıyla beraber olmayı sever, onların duâlarını almaya çalışırdı. Düşkünleri çok sever, her zaman onları himâye etmeye çalışırdı. Eli, ayağı olmayan veya cüzzam gibi ağır hasta olan kimseleri yanına alır, onları bizzat kendi elleriyle yıkar, temizler ve elbiselerindeki yırtıkları yamardı. Bunlardan haz duyduğunu bildirir, talebelerini de teşvik ederdi. Acıkmış bir fakiri görse, gider kendi eliyle yiyecek hazırlar, beraberce yerlerdi. Buyururdu ki, "Bütün evliyâlık yollarından geçirildim. Fakat fakirlik, başkaları gözünde hakîr olmak ve hastalık gibi Allahü teâlâya yakın ve daha uygun yol göremedim." Bir yere gidip de dönerken, yanında hazır bulundurduğu ipine, topladığı odunları bağlardı. Bunları getirir, şehirde bulunan dul, yetim, fakir, hasta olanlara dağıtırdı. Dünyâ malına hiç kıymet vermez, onları dîne hizmette kullanırdı. Kendisi için, dünyalık nâmına hiçbir şey alıkoymazdı. Bütün malını fakir müslümanlara dağıtırdı.

Ahmed Rıfâî hazretleri hacca gitmişti. Hac dönüşü Medîne-i münevverede Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mübârek türbesini ziyâreti esnasında şu meâldeki manzûmeyi söyledi:

"Uzaktık, toprağını öpmek için efendim,
Kendim gelemez, vekîl rûhumu gönderirdim.

Şimdi seni ziyâret ni'meti oldu nasîb,
Ver mübârek elini, dudağım öpsün Habîb!"

Şiir bitince, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabrinden mübârek elleri göründü. Seyyid Ahmed Rıfâî de, son derece ta'zim ve hürmetle eli öptü. Orada bulunan herkes hayretle hâdiseyi gördü. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek ellerini öptükten sonra, Ravda-i mutahharanın kapılarının eşiklerine yattı. Ağlayarak, oradaki cemâatin cümlesine, "Üzerime basarak geçiniz" diye yalvardı. Âlimler başka kapılardan çıkmağa mecbûr oldu. Diğer kimseler üzerine basarak kapıdan çıktılar. Bu kerâmet pek meşhûr olup, dilden dile günümüze kadar gelmiştir.

Büyüklerden biri, Ahmed Rıfâî'ye (radıyallahü anh) duâ etmesi için bir hasta getirdi. Hasta birkaç gün kaldığı hâlde, Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) hiçbir şey söylemedi. Bunun üzerine hizmetçisi Ya'kûb, "Efendim! Acaba niçin bu hasta için duâ etmiyorsunuz?" dedi. Buyurdu ki: "Ey Ya'kûb! Cenâb-ı Hakkın izzetine yemîn olsun ki, Allah katında, benim kabûl olunacağı va'd olunan yüz hacetim vardır. Şimdiye kadar hiçbirini dilemedim." Ya'kûb, "Bir tanesi bu biçâre hastaya sarf edilse nasıl olur?" deyince, Ahmed Rıfâî hazretleri, "Sen benim edebe aykırı hareket eden bir kimse olmamı mı istiyorsun" buyurup, A'râf sûresi ellidördüncü: "Dikkat ediniz, halk ve emir Ona mahsûstur. Âlemlerin Rabbi Allah çok yücedir" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu, sonra: "Ey Ya'kûb, aslında fakir olan bir kişi, bir hacet istirhâm edip, kabûle mazhar olduğu zaman, eski vekar ve şerefinden de bir kademe kaybeder" buyurdu. Hizmetçisi Ya'kûb: "Efendim, namazlardan sonra her zaman duâ ettiğinizi görüyorum" deyince de, Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh): "O başka, bu başkadır. Namazlardan sonra yapılan, ilâhi emre uymak için yapılan kulluk duâsıdır. Bu ise hacet duâsıdır ve husûsî şartları vardır" buyurdu. Bu konuşmadan iki gün sonra o hasta şifâ buldu.

Ahmed Hanâzirî hazretleri anlatır: Bir gece Ahmed Rıfâî hazretlerinin türbesinde kalmıştım. Türbedâr, burada vâki' heybetten uyuyamıyacağımı söyledi ise de, Allahü teâlâya tevekkül ederek yattım. Yatsı namazı vakti türbenin kapısı büyük bir gürültüyle açıldı. Biraz sonra birisinin yanıma gelip oturduğunu hissettim. Bana: "Bu gece, mübârek bir gecedir. Kur'ân-ı kerîm okumaz mısın? Beraber okuyalım" dedi. Ben de, "Peki" diyerek, Nahl sûresinden, Necm sûresine kadar beraber okuduk. Sabahleyin o zât, iki ekmek ile, iki kab getirdi. Kabların birinde süt, öbüründe bal vardı. Doyuncaya kadar yedim. O zât bir anda kayboldu. Sonra türbedâr geldi ve: gece hep seni düşündüm, aklım sende kaldı; çünkü burada kimse uyuyamaz" dedi. Başımdan geçeni anlattım. Türbedâr: "Seninle birlikte Kur'ân-ı kerîm okuyan ve sana yemek getiren, büyük mürşidimiz Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleridir" dedi.

Sirâc, Tâc-ül-Ârifîn Ebü'l-Vefâ'dan (radıyallahü anh) naklederek şöyle bildirdi: Ebü'l-Vefâ hazretlerinin yanına genç bir kimse geldi. Gelen kimseye "Tövbe et" buyurdular. O da tövbe ve istiğfar edip, "Efendim! Siz alınlarda yazılı olanları okur musunuz?" dedi. Ebü'l-Vefâ (radıyallahü anh), o gence dikkatlice nazar edip teveccüh buyurdular. O anda genç kendinden geçti. Orada bulunanlar, Ebü'l-Vefâ'ya (radıyallahü

anh) “Bu kimdir?” diye sordular. O da, “Bu kimsenin alnında, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebesi olacağı yazılıdır. Seyyid Ahmed Rıfâî ki, yakında zuhur eder, hakîkatlerin toplandığı bir yol, duyulmamış gizli bilgilerin sahibidir, insanlar onun hâline onun zamanına kadar yaşar mı?” dediler. O da, “Evet” buyurdu. Dedikleri gibi oldu.

Hazreti Seyyidin kız kardeşinin oğlu Ebü’l-Hasen Ali demiştir ki, “Birgün Seyyidin husûsî odasının kapısında oturmuştum, önünde bir kimsenin sesini duydum. Dikkatle bakınca, yanında birisini gördüm. Asla görmediğim bir sûrette idi. Bir saat kadar konuştular. Sonra, o şahıs husûsî odanın duvarındaki pencereden, parlak şimşek gibi havadan geçip gitti. Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin huzûruna varıp, “Bu şahıs kim idi?” diyi sordum. “Sen onu gördün mü?” buyurdular. “Gördüm” dedim. Buyurdu ki, “O, öyle bir kimsedir ki, Allahü teâlâ, Atlas Okyanusu’nu onunla hıfzeder. Dört kutubdan biridir. Üç gündür mahcur olmuştur, uzaklaştırılmıştır. Kendisinin haberi yoktur.” “Efendim! Mahcûrluğuna (vazîfesinden uzaklaştırılmasına) sebep nedir?” dedim. Buyurdu ki, “O, Atlas Okyanusu’ndaki adalardan birinde oturur. Orada üç gün üç gece yağmur yağdı. Hatırından geçti ki, keşke bu yağmur şehirlere, köylere yağaydı. Böyle düşündüğüne hemen istiğfar etti. Fakat bu i’tirâzın kalbine gelmesi sebebiyle mahcur olmuş, uzaklaştırılmıştır.” Ben de, “Efendim, ona bu hâlini bildirdiniz mi?” dedim. “Sen bildirir misin?” buyurdular. “Evet” dedim. “Başını önüne eğ” buyurdular. Eğdim, kulağıma bir ses geldi: “Yâ Ali, başını kaldır. Başımı kaldırdım. Kendimi Atlas Okyanusu’ndaki adalardan birinde gördüm. Kendi kendime şaştım. Biraz yürüdüm. O zâtı gördüm. Ona selâm verip, hâdiseyi anlattım. Bana and verdi ve dedi ki; “Sana her ne dersem tut.” “Peki” dedim. “Hırkamı boğazıma tak ve beni yerde sürükleyerek götür ve Allahü teâlâya, i’tirâz edenin cezası budur deyip bağır” dedi. Hırkasını boğazına geçirdim ve sürüklemek istedim. Bir ses duydum, “Ey Ali, onu bırak. Zîrâ gökteki melekler onun için ağlıyorlar, inliyorlar. Allahü teâlâ ondan hoşnut oldu.” Bu sesi duyunca, kendimden geçtim. Kendime gelince, kendimi dayımın yanında buldum. Yemîn ederim ki, nasıl gidip geldiğimi bilemedim”

Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) talebelerinden iki tanesi birbirlerini çok severlerdi. Birbirlerine olan bu yakınlık ve duydukları ma’nevî hazdan kendilerinden geçerlerdi. Birgün böyle bir anda, bir tanesi ellerini kaldırıp, “Yâ Rabbî! Cehennemden azâd olduğuma dâir bu âciz kuluna bir belge gönder” deyiverdi. Öbürü, “Hak teâlânın keremi çoktur, fadl ve ihsânı hududsuzdur” dedi. Böyle konuşurlarken, aniden gökyüzünden beyaz bir kâğıt indi. Kâğıdı aldılar, içinde bir yazı göremediler. Seyyid Ahmed’in (radıyallahü anh) önüne geldiler. Hâllerini anlatmayıp, o kâğıdı ona verdiler. Kâğıda bakınca, Allahü teâlâya secde etti. Secdeden başını kaldırınca: “Allahü teâlâya hamd olsun ki, eshâbımın Cehennemden azâd olduğunu, âhıretten önce, dünyâda bana gösterdi” buyurdu. “Efendim, bu kâğıt beyazdır” dediler. Buyurdu ki: “Kudret eli siyah ile yazmaz. Bu, nûr ile yazılmıştır.”

Seyyid Hasen (radıyallahü anh) anlattı: Birgün Hocam Seyyid Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) huzûruna bir kimse gelip, “Efendim! Abdest almak için kuyudan su çıkarıyordum. Bir arslan gelip öküzüme saldırdı, parçaladı ve yedi. Ben şimdi ne yapayım?” dedi. Hocam, “O arslanı bana çağırınız. Korkmayınız, ondan size zarar gelmez” buyurdu. Ben de, “Peki efendim” dedim. Arslanı arayıp buldum. Hocam Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin çağırdığını söyledim. Arslan geldi. Hocamın huzûrunda yüzünü yere koydu. Hocam arslana, “Ey Arslan! Bu fakirin hizmetini gören öküzü niçin yedin?” buyurdu. Arslan, Allahü teâlânın izniyle dile gelip, “Ey efendim! Ceddîn Muhammed aleyhisselâmın hatırı için bana gadap edip, bedduâ etmeyiniz. Zîrâ bir haftadır birşey yemedim, çok açtım. Çaresiz kaldım, affedeceğinizi ümid ederim” dedi. Hocam, arslanın özrünü kabûl etti ve “Suçunu bir şartla affediyorum. O da; yediğin öküzün yerine bu fakire hizmet edeceksin” buyurdular. Arslan kabûl edip, o kimsenin hizmetinde bulundu.”

Bir köpek cüzzam hastalığına yakalanmıştı. Hiç kimse köpeği bu iğrenç hâlinden dolayı kapısına koymadı. Köpek, bu şekilde kapılardan kovula kovula, Seyyid Ahmed Rıfâî’nin (radıyallahü anh) kapısına geldi. Dermansız, yara bere içinde idi. Köpeğin bu hâlini gören Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), onu alıp, şehirden dışarı bir yerde ona bir gölgelik yaptı. Köpeği orada tedâviye başladı. Temizledi, yarasına merhem sürüp karnını doyurdu. Kırk gün bu şekilde tedâvi gören köpek sıhhate kavuştu. Cüzzamdan eser bile kalmadı. Sonra köpeği güzelce yıkayıp şehre getirdi. Kendisine, “Efendim! Bu köpeğe çok ilgi gösterdiniz. Acaba hikmeti nedir?” diye sordular. Onlara “Kıyâmet günü Rabbim bana, “Bu köpeğe niçin acımadın? Onu uğrattığım bu belâdan niçin kurtarmadın? Aynı belâya seni de düşürmem ihtimâlini niçin düşünmedin?” diye

sormasından korktum. Ey insanlar! Kalblerinizi Allahü teâlânın yarattıklarına karşı merhamet hissiyle doldurunuz. Cenâb-ı Hakkın sizi de aynı derde müptelâ kılmasından korkunuz" buyurdular.

Birgün Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) paltosunun eteğinde, evin kedisi gelip uyudu. Namaz vakti geldiğinde kediyi uyandırmağa kıyâmadı. Bir müddet onu şefkatle seyretti. Uyanmıyacağını anlayınca kedinin yattığı yeri kesti. O haliyle kalkıp namaza gitti. Geldiğinde kedi uyanıp oradan gitmişti. Kesik parçayı paltosuna tekrar dikti. Öyle ki, kesildiği yer hiç belli değildi.

Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) birgün, abdest alırken elini uzatmış bir hâlde bir müddet bekledi. Bu sırada, talebelerinden hizmetini gören Ya'kûb oraya geldi. Hocasının elini uzatmış hâlde bekler görünce, tutup o elini öptü. O zaman Ya'kûb'a, "Ey Ya'kûb! Zavallı hayvanı niçin rahatsız ettin" buyurdu. Bu sözden birşey anlamıyan Ya'kûb, "Efendim, anlayamadım, acaba zavallı hayvandan neyi kastediyorsunuz?" diye sorunca, "Rızkını elimden yemekte olan sineği kaçırdın" buyurarak, hayvanlara olan merhametini izah etmek istediler.

Ahmed Rıfâî hazretleri, birgün etrâfına toplanmış olan yakınlarına, "İçinizde, benim bir ayıbımı, kusurumu görüp de söylemeyen var mıdır? Varsa lütfen söyleyiniz" buyurdular. Orada bulunanlardan bir tanesi dedi ki, "Efendim, ben sizde bir kusur görüyorum." Bunu işiten Seyyid hazretleri hiç üzülmedi, söyleyeni kınamadı ve "Ey kardeşim! Lütfen kusurumu söyleyiniz" buyurdu. O kimse, "Bizim gibi, size lâyık olmayan kimseleri huzûrunuza kabûl buyurmanızdır" deyince, başta Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) olmak üzere oradakiler ağlamaya başladılar. Bir ara Ahmed Rıfâî, "Hepinizden daha aşağı olduğumu biliyorum ve sizlerin hizmetçinizim" buyurarak onları teselli edip, tevâzu gösterdiler.

İbrâhim Bestî isminde bir kimse, Ahmed Rıfâî hazretlerini hiç sevmezdi. Hakkında uygun olmayan çirkin şeyler söylerdi. Birgün hakaret dolu bir mektûp yazıp, birisiyle gönderdi. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) gelen kimseye, mektûbu sesli olarak okumasını söyledi. O kimse, her türlü iftiranın bulunduğu bu mektûbu okuyunca, Seyyid hazretleri, sükûnetle dinlediler ve doğru söylemiş. Eğer Allahü teâlânın indinde şüpheli bir durumum yoksa, insanların bana ettiği iftiralara hiç aldırış etmem" buyurdular ve mektûbuna cevap olarak şunları yazdırdılar: "Muhterem "İbrâhim Bestî hazretleri, Allahü teâlâ beni dilediği gibi ve istediği yerde yarattı. Sizin doğruluğunuza güveniyorum. Hayır duâlarınızdan beni mahrûm bırakmamanızı ve haklarınızı helal etmenizi yüksek zâtınızdan istirhâm ediyorum." Bu tevâzu dolu mektûbu alan İbrâhim Bestî çok şaşırdı. Yüzünü yerlere sürüp dışarı çıktı gitti. Nereye gittiği ve nerede olduğu bilinemedi.

Bir kimse Ahmed Rıfâî hazretlerini çekemez, onu hep kötüler, aleyhinde konuşurdu. Onun yüksek hâllerini inkâr eder, hiçbirini kabûl etmezdi. Ahmed Rıfâî hazretlerinin talebelerinden kimi görse, önceden hazırladığı mektûbu eline verip, hocasına götürmesini tenbîh ederdi. Ahmed Rıfâî hazretleri de mektûbu açınca, "Ey Mülhid, ey bid'atçı, ey zındık... gibi çok çirkin şeylerin yazılı olduğunu görürdü. Mektûbu getiren talebesine bir miktar para verip, o kimseye götürmesini ve "Sen benim sevâb kazanmama vesile oluyorsun, cenâb-ı Hak sana hayırlar ihsân etsin" diye söylediğimi bildiriniz" der idi. Bu kimse, uzun müddet bu şekilde kötü hakaretlerine ve iftiralarına devam etti. Sonunda âciz kaldı. Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) verdiği bu cevaplardan çok utanmaya başladı. Yaptığı hareketlerden pişman olup, tövbe etti. Özrünü beyân etmek üzere, af dilemek için, Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) huzûruna doğru hareket etti. Bulunduğu şehre yaklaşınca başını açtı, üzerinden örtüsünü çıkardı, boynuna da bir yular taktı. Bir kimseye de bu yuları tutup, çeke çeke Seyyid hazretlerinin huzûruna götürmesini rica etti. Ahmed Rıfâî onu bu hâlde görünce, "Ey kardeşim! Seni bu hâle getiren nedir?" diye sordular. O da, "Yaptıklarım" dedi. Seyyid Ahmed (radıyallahü anh), "Ey kardeşim! Yaptığınız sâdece birer hayırdır" buyurdular. O kimse yaptıklarına pişman olduğunu bildirerek özür diledi, özrü kabûl edilince, Ahmed Rıfâî'nin (radıyallahü anh) sâdık talebelerinden oldu.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerine, sıkıntılı, dertli, ihtiyâcı olanlar gelirler, ondan duâ isterlerdi. Ayrıca ihtiyâçlarının karşılanması için kendisine gelenlere, mürekkep kullanmadan, parmağıyla kâğıda ba'zı şeyler yazıp verirdi. Allahü teâlânın izniyle hacetleri hâsıl olurdu. Bir kimse Seyyid hazretlerine hacetinin hâsıl olması için geldi. O da parmağıyla yazdığı bir kâğıdı ona verdi. Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra o kimse, tecrübe için aynı kâğıdı tekrar getirip, Seyyid hazretlerine hacetini anlatıp, "Efendim! Bu kâğıda bir duâ

yazarmısınız? dedi. O da, “Bu kâğıda daha önce bir kerre yazı yazılmış. Bir daha yazarsak, yazılar birbirine karışır, okunmaz hâl alır” buyurdular.

Fıkıh âlimlerinden Yûsuf Ebû Zekeriyâ (radıyallahü anh), Ahmed Rıfâî hazretlerini ziyâret için Ümmü Ubeyde kasabasına gitti. Gördüklerini şöyle anlattı: Seyyid Rıfâî hazretleri, binlerce kişiye câmide va’z-u nasihat veriyordu. Nasihat ederken, cemâat arasındaki âlimler, kendisine pekçok suâller sordular. Sorulan suâller pek zor, anlaşılması ve cevaplarını vermek güç idi. Seyyid hazretleri her sorunun cevâbını ânında en ince teferruatına kadar açıklıyordu. Ne kadar sorulduysa, hepsine cevap verdi. Dayanamadım, suâl soranlara, “Yeter artık. Ne kadar sorarsanız sorunuz, hepsine cevap verileceğini anladınız” dedim. Bu sözüm üzerine Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) tebessüm edip, “Ey Ebû Zekeriyyâ! Dünyâ fânidir. Bırakınız ben hayatta iken sorsunlar” buyurdular. “Bu dünyâ fânidir” buyurduğunda, binlerce cemâat fevkalâde heyecana kapıldı, içlerinden beş kişi orada vefât etti. Orada hazır bulunanlar içinden, ibâdetlerini tam yapmıyan binlerce kimse tövbe edip doğru yola geldi.

Haddâdiye köyünde, çocukları doğduktan sonra ölen bir kadın vardı. O kadın, “Eğer doğacak olan çocuğum yaşarsa, onu Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hizmetine vereceğim” diye va’d etti. Aradan zaman geçti, bir kız çocuğu oldu. Fakat doğan çocuk hem kambur, hem de topal idi. Çocuk büyüdüğünde, diğer çocukların alaylarına mâruz kalıyordu. Seyyid Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), birgün bu çocuğun köyüne gitti. Halk, kendisini köyün dışında karşıladılar. Bunlar arasında, sakat olan çocuk da vardı. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) yaklaşınca, çocuk birden ileri fırlayıp ellerini öptü ve “Efendim! Siz, annemin de üstadısınız. Beni ne olur şu istihzâlardan, alaylardan kurtarınız!” diye yalvardı. Onun bu yalvarışı Ahmed Rıfâî’ye (radıyallahü anh) çok te’sîr etti ve mübârek gözyaşlarını tutamadı. Çocuğun başını ve sırtını okşayıp duâ ettiler. Çocuk derhal şifâya kavuştu. Kamburluğu ve topallığı kalmadı. Bunu gören halk, Ahmed Rıfâî hazretlerine “Şeyh-ül-azca (topal kızın hocası)” lakabını verdiler.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, herkese iyilik eder, kimsenin kalbini kırmaz ve kin tutmaz idi. Hiçbir zaman büyüklük taslamaz, çok mütevâzi idi. Birgün yoldan geçen kendini bilmez bir grup, Ahmed Rıfâî’ye hakaret etmeye başladılar. Uygun olmayan sözler sarfettiler. Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh), onların bu hakaretleri karşısında başını açtı, yerlere yüzünü sürdü, toprağı öptü. Onlara, “Benim hatâlarımı ikaz eden büyüklerim, efendilerim! Bu kölenizi bağışlayın” buyurdu. Sonra o kimselerin ayaklarına kapandı, ellerini öptü ve “Ne olur, benden râzı olunuz. Sizler çok yumuşak huylu kimselersiniz. Şüphesiz sizin bu yumuşaklığınız beni bu hâle getirdi” buyurdu. Onun bu hâli, o kimseleri âciz bıraktı, ezildiler. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Nihâyet, “Senin gibi hakîr bir kimse görmedik. Bu kadar hakaret ettiğimiz hâlde, senin rengin bile değişmedi, tahammül ettin ve yine tevâzu gösterdin” dediler. Ahmed Rıfâî hazretleri de, “Bendeki bu hâl, sizin bereketiniz ve himmetinizin sayesinde olmuştur efendim” buyurdu.

Birgün hizmetçisi Ya’kûb’a buyurdular ki: “Ey Ya’kûb, şuradaki hurma ağacına bak! Başını dik tuttuğu için bütün yükü Allahü teâlâ ona taşıttırıyor. Halbuki şu gördüğün kabak fidesi, dallanıp yapraklanınca hemen yanağını toprağa koyup tevâzu gösteriyor. Onun da yükünü, ağırlığını, Allahü teâlâ başkalarına yüklüyor.”

Ahmed Rıfâî hazretleri, birgün nasihat ederken buyurdular ki; “Allahü teâlâ, bir kimseyi evliyâlık makamlarına çıkarmak dilerse, önce ona kendi nefsini terbiye etme vazîfesini verir. Eğer nefsini terbiye etmeyi başarır, doğru yola kavuşursa, ona başka bir vazîfe verir. Bu defa çoluk çocuğunu doğru yola getirme, terbiye etme vazîfesini verir. O da, onlara iyilik eder, iyi geçinirse, bu sefer de komşularını ve o mahallede bulunanları doğru olan hak yola getirme vazîfesini verir. Şayet onlara da iyilik eder, yardımcı olur, iyi geçinirse, vazîfesi yine değiştirilir. Bulunduğu bölgenin idâresi kendisine verilir. Onlarla da iyi geçinirse, bu defa memleketinin idâresi kendisine verilir. Bunu da başarır, kendisi dînin emirlerini yapar, yasaklarından şiddetle kaçınır, Allahü teâlâyı unutmaz ise, mevkii biraz daha yükseltilir. Bu defa, yer ile semâ arasındakilerin idâresi kendisine verilir. Buradaki varlıkların sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Bütün bunlar, birer imtihandır. Hepsinde başarı kazanırsa, yükselmeye başlar. Çok yüksek makamlara kavuşup “Gavs”lık makamı kendisine verilir. [Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize tam uyan bir kimse, ona uymakla nübüvvet derecelerini bitirince, mansab makam ehlinden ise, “İmamet makamı” verilir. Vilâyet-i kübrâ derecelerini bitirene, “Hilâfet makamı” verilir. Zil derecelerinde imamet makamına uygun olan, “Kutb-i irşâd makâmı”dır.

Hilâfet makamına uygun olan da, “Kutb-i medar makamı”dır. Aşağıda bulunan bu iki makam, sanki, yukarıda olan o iki makamın zilli gibidirler. “Gavs”, kutb-i medardan başkadır (daha üstündür). Kutb, işlerinin bir çoğunda Gavs’dân yardım ister. Ebdâlin makamlarına getirilmesinde Gavs’ın da te’sîri vardır. Bu, Allahü teâlânın öyle bir ihsânıdır ki, dilediğine verir. Allahü teâlânın ihsânları pek çokdur.] Bundan sonra insanlık sıfatları silinir. Allahü teâlânın sıfatlarından biri olur. Allahü teâlânın gizli sırlarına vâkıf olmaya başlar. O hâle gelir ki, onun nazarı olmadan ne bir bitki biter, ne de bir yaprak yeşerir. Sonra Allahü teâlâ ile, insanların anlayamıyacağı bir kelâm ile konuşur. O kelâmın mahiyetini insanlar anlıyamaz. Çünkü o, uçsuz bucaksız bir deryadır. Bu deryada pekçok âlimler ve evliyâ boğuldular. Bu deryanın sahilinde bile Ehl-i sünnet i’tikâdını kaybettiler. Ehil olmayanlar şöyle dursun.”

Hayâtı hep dine hizmet ile geçti. Bid’at sahiplerine nasihat eder, onların gittiği yolun bozuk olduğunu bildirir, kurtuluşlarına vesile olurdu, insanların hidâyete kavuşmaları için pekçok eser yazmıştır. Bunlardan; el-Burhân-ül-müeyyed, Şerh-üt-tenbîh, el-Hikem-ür-Rıfâîye, en-Nizâm-ül-hasl li Ehl-il-ihtisas, el-Akâid-ür-Rıfâîye gibi...

Vefât etmeden önce Kelime-i şehâdet getirdi ve “Dünyâda âhıret için çalışıp yorulan, pişman olmaz, rahata kavuşur. Her hayr işleyenin ameli kendisine sunulacaktır. Her şer, kötü iş yapanın da ameli, kıyâmet gününde önüne çıkacaktır...” buyurdu.

Hizmetini gören Ya’kûb anlattı: Ahmed Rıfâî (radıyallahü anh) ishalâ yakalanmıştı, iç organları erir, def-i hacet yoluyla dışarı çıkardı. Bu hastalık bir ay kadar devam etti. Kendisine, “Efendim. Hiç birşey yemediğiniz hâlde, bu gelenler neredendir?” diye sordular. Onlara, “Bu gelen ettir. Dışarı çıkıyor. Bu artık eridi, kalmadı. Şimdi, kemiklerimin içinde bulunan ilik kaldı. O da bugün çıkar, biter. Yarın da Allahü teâlâya gitme günüdür” buyurdular, iyice ağırlaştığı zaman kendisine, “Efendim! Kavuşmak vakti yaklaştı herhalde!” dedim. Buyurdu ki, “Evet, öyle görünüyor. Hastalığımın şu son zamanında ba’zı hâdiseler cereyan etti. İnsanların üzerine büyük bir belâ gelmekte idi. Bu belâlara karşı kendi vücûdumu feda edip, bu belânın giderilmesi için Allahü teâlâya yalvardım. Allahü teâlâ da kabûl buyurdu.” Bundan sonra mübârek yüzünü toprağa sürmeye başladı. Yüzü gözü toz toprağa bulanmış bir hâlde ağlıyarak “Yâ Rabbî! Affet!” diye yalvardı. Sonra, “Yâ Rabbi! insanların üzerine gelecek olan dert ve belâlar için beni tavan yap ki, belâlar benim üzerime olsun” diye münâcaatta bulundu.

Vefâtında o kadar insan toplandı ki, mahşeri bir kalabalık meydanları dolduruyordu. Binlerce insan mübârek cenâzesini taşımak için gayret gösterdiler. Defalarca cenâze namazı kılındı. Dedesinin türbesine defn edildi. Mübârek kabr-i şerîfleri, her zaman ziyâretçilerle dolup taşmakta, ziyâret edenler rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Ahmed Rıfâî hazretlerinin tefsîr ettiği kırk adet hadîs-i şerîf bir kitap hâline getirilmiş, “Hâletü Ehl-il-Hakîkât” ismi verilmiştir. Bu eserde, Ahmed Rıfâî hazretleri, hadîs-i şerîfleri menkıbelerle izah etmiştir. Bu eserde, Allahü teâlâya olan muhabbetin herşeyden üstün olduğunu şu misâl ile izah etti:

“Hazreti Îsâ aleyhisselâm yolda giderken, ba’zı insanlara rastladı. O kimselerin vücutları zayıflamış, yüzlerinin rengi değişmişti. Bu hâli gören Hazreti Îsâ aleyhisselâm, “Nedir bu hâliniz? Siz, bu hâle düşmenizin hikmetini söyleyiniz” buyurdu. Onlar da, “Cehennem ateşinin korkusu bizi bu hâle getirdi” dediler. Bunu işiten Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), “Allahü teâlâ korkanları, selâmete erdireceğini va’d etmiştir ve bunu zât-ı ilâhisi için bir hak saymıştır” buyurdu ve yoluna devam etti. İkinci bir grup insana rastladı. Onları da diğerlerinden daha çok zayıflamış, renkleri değişmiş bir hâlde buldu. Bunlara da, “Bu hâle gelmenizin hikmeti nedir?” diye sordu. Onlar da, “Biz Cennete âşıkız, onun hasretiyle bu hâle geldik” dediler. Hazreti Îsâ (aleyhisselâm) onlara, “Allahü teâlâ sizin gibilerin arzu ve isteklerini vermeyi zât-ı ilâhisi için hak kabûl etmiştir” buyurdu ve yoluna devam etti. Bu defa daha da zayıflamış ve renkleri değişmiş bir gruba rastladı. Onlara, “Sizlerin bu hâle gelmenizin hikmeti nedir?” diye sordu. Onlar da, “Bizler Allahü teâlânın aşkından bu hâle geldik” deyince, Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), “Siz Allahü teâlâya yakın olan kimselersiniz” buyurdular, bu sözlerini üç defa tekrar ettiler.”

Nefsî arzuları bırakıp, Allahü teâlâya tam bağlanmanın ve sâdık kul olmanın üstünlüğünü anlattıktan sonra şu misâlleri verdi:

İbrâhim bin Edhem hazretleri anlattı:

Birgün kırda giderken bir çobana rastladım. Ona, “Yanınızda içmek için süt veya su gibi birşey var mıdır?” diye sordum.

Çoban, “Acaba hangisini daha çok seversiniz?” diye sordu. Ben de, “Su” dedim. Bunun üzerine çoban elindeki âsâsıyla orada bulunan bir kayaya vurdu. Taştan su akmaya başladı, içtim. Kar gibi soğuk, baldan daha tatlı idi. Hiç sesimi çıkarmadan, çobana hayretle bakmaya başladım. Benim bu hâlimi gören çoban, “Niçin hayret ediyorsun? Kul, gönülden Allahü teâlâya bağlanırsa, herşey onun emrine verilir. Bunda hayret edilecek bir durum yoktur” dedi.

Eshâb-ı Kirâmdan Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), bir misâfiriyle şehir dışına çıktı. Yürürlerken önlerinde bir geyik koşarak gidiyordu. Bir takım kuşlar da gökyüzünde uçuyorlardı. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), “Misâfirime bir geyik ile, etli bir kuş gelsin” buyurdu. O anda bir geyik ile bir kuş orada hazır oldular. Bu durumu gören misâfir hayret ederek, “Yeryüzündeki hayvanları ve gökyüzündeki kuşları emrine hazır kılan Allahü teâlâ kemâl sıfatlara sâhib, noksan sıfatlardan uzaktır” dedi. Misâfirinin hayretini gören Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh) “Niçin şaşıyorsunuz? Allahü teâlâya itaat edene âsî olanı hiç gördünüz mü?” buyurdu.

Abdülvâhid bin Zeyd anlattı: “Eyyûb-i Sahtiyânî (radıyallahü anh) ile beraber Şam yolunda yürürken önümüze, sırtında odun yüklü bir kimse çıktı. Ona, “Rabbin kimdir?” diye bir suâl sorduk. Bu sözümüze üzüldü ve “Bize de böyle sorulur mu?” deyip ellerini semâya doğru açıp, “Yâ Rabbî! Şu odunları altına çevir” diye duâ etti. Odun hemen altın oldu. Sonra tekrar, “Yâ Rabbî! Bu altınları odun eyle!” dedi. Altınlar odun olmuştu. Bize dönerek, “Gördünüz değil mi?... Âriflerin hikmetli işleri bitmez. Fakat kimseye de belli etmek istemezler. Beni mecbûr ettiniz” dedi. Bu mübârek zâta böyle bir suâl sorduğumuza pişman olduk ve oldukça mahcûb olduk. Dedim ki, “Efendim! Acaba yanınızda yiyecek birşeyler var mıdır?” Bize yanında taşıdığı bir kavanozu gösterdi. İçinde bal vardı. Rengi kardan beyaz ve kokusu miskten güzel idi. O balı bize vererek, “Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O’na yemîn ederek söylüyorum ki, bu balı arı yapmamıştır” dedi. Balı yemeğe başladık. Öyle tatlı idi ki, hayâtımızda böyle bir bal yememiştik. Bizim hayretimizi görünce, “Allahü teâlâyı bilen bir kimse için şaşılacak bir durum yoktur. O’na kulluk eden, O’nun işine hayret etmez. Bunun gibi harikulade şeyleri görmek için de Allahü teâlâya ibâdet edilmez. Böyle yapanlar câhildirler. Çünkü bu gibi şeylerle oyalananlar, hedefe varamazlar” buyurdu. Bu zâtı ikimiz de tanıyâmamıştık. O günden sonra bir daha da hiç görmedik.”

Hirem bin Hayyân anlattı: “Birgün Dicle nehri kenarında yürüyordum. Bana doğru bir kimse geliyordu. Yaklaşınca selâm verdi. Yüzünde insanı hürmet etmeye sevkeden bir heybet, bir nûr vardı. Hatırını suâl ettim. Bana, “Ey Hayyân oğlu Hirem! Bu suâllerden vazgeç! Rabbimiz Sübhân’dır, O’nun her dediği olur. Sen, sana lâzım olan işleri yapmaya bak” buyurdu. Ona, “Allahü teâlânın rahmeti, bereketi senin üzerine olsun, benim ve babamın ismini nereden biliyorsunuz?. Halbuki, bu zamana kadar sizi hiç görmedim” dedim. Bana, “Ârifler ma’rifet nûruyla bakarlar. Onlara gizli birşeyin olmadığını öğrenmedin mi?” buyurdu.”

Dedelerinden Ârif-ül-Vâsıtî (radıyallahü anh) anlattı: “Çölde gidiyordum. Oturan bir kimse ile karşılaştım. Selâm verdim, cevâbını verdi. Önce konuşmak istemedi. Biraz sonra, “Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olmak lâzım. Çünkü, O’nu hatırlamak kalblerin şifâsıdır. Ne yazık ki, insanoğlu bundan gâfildir. Halbuki ölüm ona çok yakındır. Allahü teâlâ her an onu görmektedir” dedi ve ağlamaya başladı. Ben de ağladım. Bir müddet sonra ona, “Efendim! Sizin, bu çöl ortasında tek başınıza kalmanızın hikmeti nedir?” dedim. Bana, “Yalnız değilim, Allahü teâlâ benimledir. Bunun için hiç yalnızlık hissetmiyorum” dedi. Kalkıp hızlı hızlı yürümeye başladı. Bir taraftan da “Ey benim Allahım! insanların çoğu seni bırakmış, başkalarıyla meşgûller. Halbuki sen, bütün yaratılmışların yaratanısın. Ey kimsesiz kalanların sığınağı! Ey herşeyin sahibi olan Allahım!” diyordu. Ben de peşinden ta’kib etmeye başladım. Bir ara bana dönerek, “Rabbim, sana afiyetler ihsân eylesin. Bana değil, benden daha hayırlı olana koş. Beni en hayırlı olanla başbaşa bırak, beni meşgûl etme. Geriye dön!” dedi ve gözden kayboldu. Bir daha da onu hiç görmedim.”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri anlattı: “Hep üzüntülü olduğum zamanlar, kimselerin olmadığı yerlere giderdim. Birgün böyle gezerken, bir kimse ile karşılaştım. Kuru otları üzerine örtmüş yatıyordu. Onu böyle gören, ölmüş sanırdı. Selâm verdim. Cevâbını verdi. Bana, “Ey genç! Nereden geliyorsun?” diye sordu. “Mısır’dan geliyorum” dedim. “Nereye gidiyorsun?” diye sordu. “Beni yaratan Allahü teâlâya!” dedim. Bunun üzerine, “İstediğini bulabilmen için dünyâyı ve âhıreti bırakmalısın. Ancak o zaman O’na kavuşabilirsin” dedi. Ben de, “Doğru söylüyorsunuz. Fakat bende yakîn hâsıl olması için bunu izah etmenizi istirhâm ederim” dedim. “Sözümü yanlış anlamayınız. Allahü teâlânın bize ihsân ederek verdiği şeyler, söylediklerimizden daha büyüktür. Biz, Rabbimizin ihsânı

olarak verdiği ma'rifet ile herşeyi ölçer, ona göre konuşuruz" dedi. Ben de, "Efendim! Sözlerinizi yanlış anlamıyorum. Nûr üstüne nûr sahibi olabilmek için ve yakîn hâsıl olması için nasîhatlarınızı istirhâm ediyorum" dedim. Bunun üzerine, "Öyle ise başınızı yukarı kaldırıp bakınız!" buyurdu. Başımı semâya doğru kaldırdığımda yerle gök arasını altın olmuş gördüm. Pırıl pırıl parlıyordu. "Gözlerini kapa, sonra aç!" buyurdu. Dediğini yaptığımda, herşeyi eski halinde gördüm ve "Bu âleme hangi yoldan gidilir?" diye sordum. "Allahü teâlâ ile ol. Eğer O'nun kulu isen ve arzu ettiğine kavuşmak istiyorsan böyle yaparsın" buyurdu.

Dünyâya aldanan, âhıreti unutan kimseleri anlattıktan sonra şu misâlleri verdi:

Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) ile Hızır'ın (aleyhisselâm) kıssası Kur'ân-ı kerîmde buyurulmaktadır. Yıkılmak üzere olan bir duvarın içinde bir hazînenin olduğu haber verilince, Hızır aleyhisselâm o duvarı tamir etti. Eshâb-ı Kirâmdan Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) o hazînede şu yazıların bulunduğunu haber verdi. "Rahmân ve Rahim olan Allahü teâlânın ismi ile ölüme inanan kimseye şaşıyorum ki, nasıl neş'eleniyor? Kadere bütün kalbiyle inanmış kimseye şaşıyorum ki, niçin mahzûn oluyor? Cehennemin varlığına inanmış kimseye hayret ediyorum ki, nasıl gülebiliyor? Dünyânın birgün yıkılacağını bilen kimseye hayret ediyorum ki, ona nasıl bağlanıp, sarılıyor? Allahü teâlâ vardır, birdir ve Muhammed aleyhisselâm onun kulu ve resûlüdür."

Hanis bin Abdullah (radıyallahü anh) bir nasîhatında buyurdu ki: "Hayret ettiğim bir kimse vardır. Geceleri, sabahlara kadar ibâdet eder, gündüzleri oruç tutar ve hiç günâha girmez. Böyle olduğu hâlde, bu kimseyi devamlı gözyaşları içinde ağlar görürsün. Bir kimse de vardır ki, geceleri sabahlara kadar yatar, güneş hep üzerine doğar ve gündüzleri de boş işlerle oyunla, eğlence ile geçirir. Her türlü günâhı işlemekten çekinmez. Durumu böyle olduğu hâlde, o kimseyi hep güler bulursun."

İnsanın kendi kusur ve hatâlarını görmesinin üstünlüğünü anlatırken buyurdu ki;

İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh); "Yedi yıl insanların arasında bulundum. Hiç kimsenin kendi hatâsını, başkasının hatâsına tercih etmediklerini gördüm. "Müslüman bir kimse şöyle bir hatâ işledi" dedikleri zaman, "Keşke kamçı ile bana vursalardı da bu sözleri duymamış olsaydım" diyeni görmedim."

Hac mevsimi idi, Mekke'de her taraf çok kalabalıktı. Fadıl isminde bir kimse, Arafat'a çıktı. Kalabalığa bakarak, "Bu insanlar ne kadar temiz. Bunların safiyetini günahkâr hâlimle ben kirletiyorum. Keşke bu kimselerin arasında olmasaydım" diyerek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Bir zaman sonra başını kaldırıp, sakalını tuttu ve "Vah benim kusur ve kabahatlerime... Hatâlarımdan dolayı bana yazıklar olsun. Başkasının beni övmesine ne kadar da aldanmışım... Eyvah!..." diyerek kendi kusurlarını sayıp dökmeğe başladı.

İki âlim zât karşılaştı. Aralarında şöyle bir konuşma geçti. Biri, "Kardeşim, sana olan muhabbetim çok fazladır" dedi. Diğeri ise, "Ey kardeşim! Eğer sen benim nefsimin ne kadar kötü olduğunu bir bilseydin, benden nefret eder, hiç sevmezdin. Bana buğz eder, beni bırakıp kaçar idin" dedi.

Abdullah Müzenî'nin oğlu ile Mütrif bin Abdullah, Kâ'be-i muazzamada karşılaştılar. Mütrif bin Abdullah, "Yâ Rabbî! Benim günahlarım pekçok, bu günahlarım sebebiyle, Hac için gelmiş olan bu kadar insanların haccını red etme" diyor idi. Onun bu sözlerini duyan arkadaşı Bekr bin Abdullah Müzenî, "Bu sözleri söyleyenin makamı, derecesi kimbilir ne kadar yüksektir. Keşke burada bulunmasaydım. Bu güzel yer, benimle kirlenmektedir. Yâ Rabbî! Benim hatâ ve günahlarım sebebiyle hac için gelmiş bu kimseleri mahrûm bırakma" diye yalvarmaya başladı.

Atâ Selemi ismindeki bir şahıs da, nereden bir kuvvetli rüzgâr esmeye başlarsa, sızlanarak, "Yâ Rabbî! Bu benim yüzümden oluyor! Eğer insanlar, aralarına Atâ Selemî'yi almasalardı rahat ederlerdi" der, kendi nefsini kötülerdi. Ba'zan da, "Ey Atâ Selemi! Belki de Cehenneme atılacak ilk insan sen olacaksın. Bunu nasıl hatırından çıkarabiliyorsun" derdi.

Kibirli olmanın ve başkalarından birşey istemenin kötülüğünü anlatırken buyurdu ki:

> İmâm-ı Zeynelâbidîn anlattı: Büyüklerden birinin yanında oturuyordum. Oradaki kitaplardan birini açıp okumaya başladım. Okurken yazıda bir hatâ gördüm. Yazıyı düzeltmek için, o zâtın elindeki

bıçağı almak istedim, “O bıçağı verirseniz, şu yanlışı kazıyarak düzeltebilirim” dedim. Elindeki bıçağı verdi. Hatâyı kazıdım, geri iade ettim. Bana dönerek dedi ki, “Bir daha böyle şey yapmayınız. Başkalarından birşey istemeyiniz. Benden bıçağı istemekle dilenci durumuna düştün. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Sevban’a (radıyallahü anh) “Hiç kimseden birşey isteme” buyurdu. Bundan sonra Hazreti Sevban hiçbir şey istemedi. Yolculuk yaparken elinden kamçısı düşse, binek üzerinde bile olsa, iner kendisi alırdı. “Şu kamçımı verir misiniz?” demezdi.”

Dünyâya meyl etmemenin üstünlüğünü anlatırken buyurdu ki:

Büyüklerden biri anlattı: “Birgün Mescid-i harama gitmiştim. Bir genç gördüm ki, iyice zayıflamış ve rengi açlıktan sararmıştı. Onun o hâli beni çok duygulandırdı, gence acıdım. Cebimdeki kesede, yüz altın kadar vardı. Keseyi çıkarıp gence uzattım. “Kardeşim şu keseyi al, ihtiyâçlarına sarfet” dedim. Bana bakmadı bile. Çok ısrar ettim. Israrımı birkaç defa tekrarladım. Nihâyet başını kaldırdı ve “Ey efendi, benim şu anda içinde bulunduğum hâli, Cennete bile değişmem. Senin verdiğin şu âdi dünyalığa mı değişeyim” dedi.

Hazreti Ali birgün Hazreti Ebû Bekr’in yanına ziyârete gittiğinde sordu: “Yâ Ebâ Bekr! Resûlullahın (aleyhisselâm) halîfesi olmakla şereflendin. Sen hepimizden de üstünsün. Bu dereceye nasıl vardın? Anlatır mısın?” Hazreti Ebû Bekr de; “Şu beş şey ile: 1. İnsanları iki gruba ayrılmış gördüm. Bir kısmı dünyâ, bir kısmı âhıreti istiyorlardı. Ben âhıreti, ya’nî Allahü teâlâyı istedim. 2. İslâmiyetle şereflendikten sonra, bir gün bile mi’demi yiyeceklerle tam olarak doldurmadım. 3. Ağzıma hiç içki koymadım. 4. Önüme, biri dünyâya âit, diğeri de âhırete âit olan iki iş çıkınca, âhıreti dünyâya tercih ettim. 5. Peygamber efendimizle arkadaş olmakla şereflendim. Bu arkadaşlığımı, elimden geldiğince iyi yapmaya gayret gösterdim.” Bunları dinleyen Hazreti Ali, “Mübârek olsun yâ Ebâ Bekr” dedi.

Sırrî-yi Sekatî (radıyallahü anh) anlattı: “Otuz yıllık bir arkadaşım var idi. Onu aramak için yola çıktım. Çok aradım. Fakat bulamadım. Belki dağlardadır diye dağları dolaşmaya başladım. Sonunda onu, bir taşın üzerinde oturuyor buldum. Yanına geldim, çok dalgındı. Elbisesinden çektim, kafasını kaldırmadan; “Ey Sırrî! Beni bırakıp git! Allahü teâlâ gayyûrdur (çok gayretlidir). Seni başkası ile meşgûl bulmasın. Dön, O’nunla beraber ol” dedi.”

İnsanların kendini beğenmesi ile ilgili olarak buyurdu ki:

“İlminin fazla, amelinin çok olması ile gurûra kapılan bir kimse, ma’rifet sahibi değildir. Çünkü şeytan da pek fazla bilgiye sahip idi. Mantık yürütmek sûretiyle, ateşin topraktan daha hayırlı olduğunu iddia etti. Halbuki meleklere hocalık yapıyordu. Sonunda kendi nefsinin üstün olduğunu söyleyip kibirlendi. Böylece Allahü teâlânın gadabına uğradı ve la’nete müstehak oldu. Ebedî olarak rahmet dergâhından kovuldu. Ey oğlum! Sakın! Çok sakın! iyi ibâdetlerine, yüksek ilmine aldanma. Çünkü Belâm-ı Baûrâ ve Bersisa, en çok ibâdet edenlerden idiler. Fakat sonunda, nefs ve şeytana uyarak dünyâya bağlandılar. Âhıretlerini ziyan ettiler. Rezîl rüsvâ oldular.

Ey oğlum! Kalbinde ufak bir leke görürsen, oruç tut. Gitmezse, az konuşmaya bak. Gitmezse, günahlardan şiddetle kaç. Yine gitmezse, her hâli iyi bilen Allahü teâlâya yalvarmaya, sızlanmaya başla.

Bilgisizlik ölümdür. Allahü teâlâ ilim verdikçe canlanma başlar. Her bilgi bir vebaldir. Bu vebalden amel etmekle kurtulmak mümkün olur. Her amel fayda vermez. Fayda vermesi Allahü teâlâ için yapılmaya bağlıdır. İhlâs elde edilmedikçe, kurtuluşa erilmez.”

Sâlih müslüman ve iyi bir kul olmanın şartlarını şöyle izah buyurdu:

“Sâlih müslümanlar, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğerler, gelen şiddet ve belâlara sabrederler, aza kanâat ederler. Allahü teâlâdan başkasından korkmazlar ve kimseden birşey beklemezler. Ancak Allahü teâlâdan isterler, insana, yüksek makamları veren, azîz eden, aşağı düşüren, zelîl edenin Allahü teâlâ olduğunu bilirler. Sâlih müslümanlar, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i şerîflerine tam uyarlar. Onların korkusu, son nefes içindir. Onlar, az konuşurlar, öfkelerini tutarlar, şehvetlerini yenerler. Nefslerinin arzularını yapmazlar. Allahü teâlâyı unutturacak bütün engelleri ortadan

kaldırarak, hep O'nunla beraber olmaya bakarlar. Böylece nefslerini alçaltıp, rûhlarını yükseltirler.

Nefse, Allahü teâlânın kaza ve kaderine rızâ göstermek kadar zor gelen birşey yoktur. Çünkü, kadere râzı olmak, Allahü teâlânın hükmüne boyun eğmek, nefsin isteklerine zıttır. Nefs bunları istemez. Se'âdete kavuşmak, nefsin rızâsını terk edip, Allahü teâlânın rızâsına koşmakla mümkündür. Se'âdete kavuşanlara müjdeler olsun."

Allahü teâlânın hükmüne râzı olmayı anlatırken buyurdu ki:

"Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya münâcaatmda; "Yâ Rabbî! Beni "Kelîmullah" olmakla şereflendirdin, benimle konuştun. Daha önce kimseyle konuşmadığın hâlde ne için beni seçtin? Acaba yaptığım hangi amel sebebiyle bana bu ihsânı yaptın?" diye suâl eyledi. Verilen cevapta; "Yâ Mûsâ! Senden râzıyım. Râzı olmama sebep, hükümlerime râzı olman oldu" buyuruldu."

Ebû Süleymân-ı Dârânî (radıyallahü anh) anlattı: "Rızâ bakımından az birşeye sahip olsaydım, beni Cehenneme atsalar da yine râzı olurdum. "Başa gelen herşeye râzı olmak" hâline kavuşanlar, irfan sahipleri, âriflerdir, önce gelen Peygamberlere (aleyhimüsselâm) Allahü teâlâ vahy etti ki: "Cebrâil aleyhisselâm yeryüzüne indiğinde, ibâdet ile meşgûl olan bir kimse gördü. Hoşuna gittiği için, "Yâ Rabbî! Bu kimse ne iyi" dedi. Cenâb-ı Hak da, "Yâ Cibril; Levh-il-mahfûz'a bak!" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm Levh-il-mahfûz'da o kimsenin Cehennemlikler arasında yazılı olduğunu gördü. Allahü teâlâya, "Yâ Rabbî! Bu işin hikmeti nedir?" diye sordu. Cenâb-ı Hak, "Ben yaptığım işten sorumlu değilim. Hiç kimse kullarım hakkındaki ilmime akıl erdiremez" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm "Yâ Rabbî! izin verirsen o kimseye gidip durumu bildireyim" dedi. İzin verilince, o kimsenin yanına gitti ve "Senin yaptığın ibâdetleri Allahü teâlâ kabûl etmedi. Levh-il-mahfûz'da senin Cehennem ehli arasında olduğunu gördüm" deyince, o kimse düşüp bayıldı. Cebrâil aleyhisselâm onun ayılmasını bekledi. O zât ayılınca şöyle mırıldanıyordu: "Ey benim Allahım! Sana hamd ederim. Bütün hamd eden kulların sana nasıl hamd ediyorsa, ben de öyle hamd ederim." Sonra Cebrâil aleyhisselâma dönerek, "O bizim Rabbimizdir. Bütün ilmi, kudretinin kemâli, rahmeti ve şefkati ile benim hakkımda öyle uygun görmüş. O'na yine hamd ederim. O beni benden daha iyi bilir" dedi ve secdeye kapandı. Secdede cenâb-ı Hakkı tesbih etmeye başladı. Bu durumu Cebrâil aleyhisselâm Allahü teâlâya arz edip, o şahıs hakkında üzüldüğünü bildirdi. Allahü teâlâdan yeni bir emir geldi. Cebrâil aleyhisselâm tekrar Levh-il-mahfûz'a bakması bildirildi. Bu defa Levh-il-mahfûz'da, o kimsenin Cennetlik olduğu yazılı idi. Cebrâil aleyhisselâm, cenâb-ı Haktan hikmetini suâl ettiğinde, "Kullarım, işlerime akıl erdiremezler" buyurdu. Cebrâil aleyhisselâm, bu durumu da o kimseye bildirmeyi arzu edince, izin verildi. O zâtın yanına gidip, "Müjdeler olsun sana! Yerin Cennet oldu" dedi. O kimse bu sözlere hiç şaşmadı ve eski hâlini hiç bozmadı. Eskisi gibi yine hamd etmeye, cenâb-ı Hakkı tesbih etmeye devam etti."

Allahü teâlânın hükmü ve kazası dört kısımdır: 1. Ni'met: Allahü teâlâ, bir kimseye ni'met verince, o kimsenin, gelen ni'metlere şükür etmesi ve hakkına râzı olması lâzımdır. 2. Dert ve belâ: Bir derde, belâya ve sıkıntıya uğrayan kimsenin, sabırla karşılık vermesi, buna da râzı olması lâzımdır. 3. İbâdet: Bir kimsenin, ölünceye kadar emirleri yapması, yasaklardan kaçınması ve bunları kendisine ihsân eden Allahü teâlâya hamd etmesi lâzımdır. 4. Günahlar Başkalarına zulüm ederek kul haklarına düçâr olan ve Allahü teâlânın emirlerini yapmayıp, yasaklarından kaçınmayarak günah işlemiş olan, hemen tövbe etmelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu yolları aramalıdır.

Abdülvâhid bin Zeyd'e (radıyallahü anh) sordular; "Bir kimse, Allahü teâlâya daha çok kulluk etmek için yaşamak istiyor. Bir başkası da, Allahü teâlâya bir an önce kavuşmak için ölmek istiyor. Bunların hangisi daha hayırlı ve kıymetlidir?" Cevâbında buyurdu ki; "Bunların ikisi de yanılmaktadır. Kıymetli olan odur ki, bütün işlerini Allahü teâlâya bırakır. Yaşatırsa hakkında hayırlı, öldürürse yine hakkında hayırlıdır. Kulluğuna doğru olarak devam etmelidir, işte kulluk böyle olur. Râzı olmak budur. Ârif olanlar, sahibinin işinden zevk alırlar. Asıl ma'rifet de bunu anlamak ve buna göre hareket etmektir."

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Allahü teâlâ, Levh-il-mahfûz'a önce şunları yazdı: Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Verdiğim hükme râzı olan, belâlara sabreden, ni'metlere şükreden kimseyi doğrular arasına yazdım. O kimse, kıyâmet günü onların arasında dirilir. Hükmüm dışında birşey bekleyen, belâlara

karşı sabırlı olmayan, ni'metlere şükür yolunu tutmayan da benden başka ilâh arasın."

Bütün işleri Allahü teâlâya havale etmeyi anlatırken buyurdu ki:

"Allahü teâlâ, bir hadîs-i kudsîde buyurdu ki: "Hangi kul olursa olsun, belâ geldiği zaman, kullara koşar da, onlardan yardım dilerse, bütün yüce sebebler onun elinden çıkar. Bundan sonra, o nefsinin elinde perişan olur. Bir kimse, belâya düçâr oldukta, halkı atar da, bana koşarsa, o istememiş olsa bile, her arzusunu yerine getiririm. Bana duâ etmeye kalkmadan, her ihtiyâcını bilir veririm."

Bir rivâyete göre, Allahü teâlâ, Hazreti Davud'a (aleyhisselâm) vahyetti ki; "Ey Dâvüd! Kullarımdan herhangi biri, yaratmış olduklarımı bir yana atıp bana sığınırsa, bu hâlinden dolayı, yedi kat semâ ve içindekiler, yedi kat yer ile içindekiler o kimseye düşman olsalar, yine de onun için bir kurtuluş yolu açarım, izzetime ve celâlime yemîn ederim ki, bu böyledir. Yine izzetime, celâlime ve azametime yemîn ederim ki, bir kimse beni bırakır da, mahlûkâtımdan herhangi birine gönül bağlarsa, bütün sebeb yollarını keserim. Kalbini, hırs ve içinden çıkılmaz meşgûliyetlerle doldururum. Ömrü, dünyânın ömrü kadar da olsa, bitirip tüketemiyeceği ümitlerle doldururum." "Ey Dâvûd! O kimdir ki, bana duâ eder de duâsını kabûl etmem? Kapımın, çalana açılmadığını kim gördü? Mahlûkatımın arzu ettiklerini ben veririm. Onların her istediği, bende mevcûttur. Bütün ümitlerin yeri benim. Bana âşık olanların kalblerini, yeryüzünde nazargâhım kıldım. O kalbleri, bana daha da yanaşsın ve fazla iştiyâk duysunlar diye, her yandan boşalttım. Sâdece kendi sevgimi doldurdum. Dostlarıma müjdele ki, onlara her an ni'metlerimi saçıyorum. Bana şükrettikleri ve beni unutup başkalarına meyil etmedikleri için bunu yapıyorum. Onlara hadsiz, hudutsuz bana kavuşma arzusu veriyorum ki, bir an bile beni unutmasınlar. Onlara ünsiyet (yakınlık) kapılarımı açtım. Bana duâ etmeden isteklerini yerine getirdim, izzetime, celâlime yemîn ederim ki, onları Firdevs Cennetine koyup cemâlimi göstereceğim. Ben onlardan, onlar da benden râzı oluncaya kadar iyiliklerimi onlara yağdıracağım. Yeryüzünde olanlara haber gönder. Beni sevenlerin sevgilisiyim. Benimle olmak isteyenlerle beraberim. Bana yakın olmak isteyenlerin can yoldaşıyım. Emîrlerime itaat edenlere, muti sıfatımla tecellî ederim. Beni, başkalarına tercih edenleri seçerim.

Yâ Dâvûd! Sevdiğinden birşey saklayan sevgili hiç görülmüş müdür? iyi kimselerin, bana muhabbeti artar. Benim de onlara her an artmaktadır. Beni arayan bulur. Benden başkasını arayan, beni kaybeder. Kulumun en büyük işi benim muhabbetim olursa, onu kendi zikrimle rahatlatırım. Onu sever, aramızdaki mesafeyi kaldırır ve perdeyi aralarım. Herkes gaflet içinde beni unutmuş iken, o ayık olur. İşte bunlar, hakîkat ehlidirler. Sevgimi, kalbi ve dili ile beni zikredene verdim. Kalbine muhabbetimi yerleştirdim. Benden râzı olursan, ben de senden râzı olurum. Verdiklerime şükredersen, iki cihanda azîz ederim. Gönderdiğim belâlara sabır etmeyenler, bizden bir talepte bulunmasınlar. Ben bir kulumu sevince, onun kalbini korkumla doldururum. Bana kavuşmak için onu şevk sahibi yaparım. Bundan sonra o kul, tâatıma cân-ı gönülden koşar. Dostlarımı, kubbelerimin altında gizlerim. Onları, ancak sevdiklerime tanıtırım. Onlara müjdeler, saadetler olsun. Beni unutanı bile unutmam, dâima beni zikredeni hiç unutur muyum? Ben, cimrilere bile ihsânlarımı bolca yağdırırken, nasıl olur da cömertlere cimrilik ederim. Dileği olan kullarıma müjdele! Ben merhametliyim, kullarıma acırım. Bana severek kulluk yapanı, Cennetime koyarım. Bana kulluk etmiyeni de, Cehenneme hiç acımadan atarım. İzzetime, celâlime yemîn ederim ki, ancak beni arzu edenler, bana yakın olurlar. Beni seveni (imtihan için veya derecelerini yükseltmek için) belâlara düçâr ederim. Benden kaçmak isteyeni de yakarım. Günahkâr olanlara benim gafûr (mağfiret edici, bağışlayıcı) olduğumu bildir. Korkarak bana gelenlere azâb etmem. Beni severek geleni, ayrılık üzüntüsüne sokmam. Utanarak bana yöneleni, kıyâmet günü utandırmam. Cennetim, rahmetimden ümidini kesmeyenleredir. Yaptığı hatâyı, benim affımdan daha büyük bilenlere gadab ederim. Bir kimsenin cezasını hemen vermek istesem, önce rahmetimden ümidini kesenleri cezalandırırım. Fakat, acele etmek benim şânımdan değildir. Geceleri sevdiklerimin kalbine tecellî ederim. Onlar, benimle huzûr içinde kelâm ederler. Benim sevdiğim, hayra ehil olan kullara saadetler olsun. Onların yeri ne kadar güzeldir."

Allahü teâlâya olan sevgiyi anlatırken buyurdu ki:

Abdullah bin Zeyd anlattı: "Bir kış günü, karlar arasında yatan bir kimse gördüm. Uyuyordu ve yüzünde ter damlacıkları

vardı. Uyandırarak sordum, “Ey Âdemoğlu! Soğuk sana te’sîr etmiyor mu?” Cevâbında, “Allahü teâlânın muhabbetiyle olana soğuk te’sîr etmez” dedi. “Muhabbet nasıl olmalıdır?” dedim. “Kişinin kendi yaptığı az hatâyı çok görmek. Allahü teâlâdan gelen küçük bir ihsânı büyük görmek” diye cevap verdi. “Bana nasihat eder misiniz?” diye sordum. Cevâbında, “Bütün işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yap ki, Allahü teâlâ da senden râzı olsun.”

Allahü teâlâ, şükreden kullarına ni’metlerini artıracağını va’d etti. Belâlara sabr eden için, Zümer suresi onuncu âyetinde meâlen; “Ancak sabırlı olanların mükâfatı, bolca ve hesapsız verilir” buyurdu. Feth-i Mûsulî’yi (radıyallahü anh) birgün sıtma nöbeti tuttu. Bu derdin kendisine geldiğine şükredip, bin rek’at namaz kıldı. Buyurdu ki, “Ben O’nu nasıl hatırlayabilirdim ki, Rabbim, yaptığım günahları affetmek için sıtma hastalığını ihsân etti.”

Eshâb-ı Kirâmdan Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), yolda arkadaşlarına rastladı. Nereye gittiklerini sorunca, “Pazardan evin ihtiyâçlarını almaya gidiyoruz” diye cevap verdiler. Bunları dinleyen Hazreti Ebû Hüreyre, “Eğer mümkün olsa da, bana da ölüm alsanız. Allahü teâlâya kavuşma arzum pek ziyâdeleşti. Çok susadığımda, su içmeye olan ihtiyâcımdan çok, ölüme hasretim, ölüp, Allahü teâlâya kavuşmak bana çok tatlı gelmektedir” buyurdu ve ağlamaya başladı. Hem ağlıyor, hem de, “Ey benim Allahım! Sen beni gördüğün hâlde, ben seni göremiyorum...” diyordu. Öyle çok ağladı ki biraz sonra düştü, bayıldı.

Ey Oğlum! Allahü teâlânın, kalbi imân ve muhabbetle dolu nice kulları vardır. Onlar, her an ölümü beklerler. Bu bekleyiş, çok sevdiği Rabbine kavuşmak içindir. Onlara, bu dünyâda fazla kalmak çok ağır gelmektedir. Bu alçak dünyâ, onlara zindandır. Hakîkî âleme, âhırete göç edinceye kadar rahatlıyamazlar. Onlara ölüm vakti geldiği zaman, Azrail aleyhisselâm yetmiş bin melekle gelir. Bu durumu cenâb-ı Hak, Nahl sûresinin otuzikinci âyetinde meâlen; “Onların canlarını melekler, hoş ve rahat oldukları hâlde alırlar” buyurarak bildirdi. Bu âyet-i kerîmede bildirildiği gibi îmân sahiplerine Azrail aleyhisselâm güzel bir koku ile gelir. En güzel kıyâfetlere ve şekillere bürünür. Sâlih müslüman onu görünce, “Ey Melek-ül-mevt! Merhaba; Emâneti almak için mi geldin?” diye sorar. O da, “Rûhunu almaya geldim. Hangi şekilde dilersen, o şekilde alırım” buyurur. Bunun üzerine sâlih kimse, “Müsâade et, secdeye kapanayım da o zaman al” diye arzusunu bildirir. Melek-ül-mevt de öylece rûhunu alır. Sonra o kimsenin Hafaza melekleri gelip birbirlerine; “Bizim muhafaza edip koruduğumuz sâlih bir arkadaşımız vardı. Artık ondan ayrılma vaktimiz geldi. O çok iyi bir arkadaş idi” derler. Vefât eden sâlih müslümana dönüp, “Ey imanlı, sâlih müslüman! Sen dünyâda iken hep hayırlı, iyi işler yaparak âhıreti kazandın. Yolculuğun mübârek olsun” diyerek onu uğurlarlar. Sonra “Ey itaatkâr nefs! Rabbin senden, sen de ondan râzı olarak Rabbine dön.” (Fecr-27, 28, 29) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okurlar. Bundan sonra derler ki; “Allahü teâlâ sana hayır ihsân eylesin. Sen dünyâda iken hep hayrı severdin. Artık ona kavuştun. Şerden ve şerli kimselerden nefret ederdin. Allahü teâlâ, şimdi seni bütün arzularına kavuşturdu.”

Dâvûd-i Aclî (radıyallahü anh) vefât ettiğinde, cenâzesini kabre doğru götürüyorlardı. Kabre yaklaşınca, kabrinden etrâfa çok güzel koku yayılmaya başladı. Herkes hayret etti. Definden sonra yetmiş gün bu güzel koku etrâfa saçılmaya devam etti. Zamanın sultanına hâdiseyi anlattılar. O, kabre bir başkasını daha defnettirdi. O zaman kabrin etrâfa koku saçması kesildi.

İbn-i Havari, bir kimseyi rü’yâda gördü. Allahü teâlâ ona öyle makamlar, dereceler ihsan etmişti ki, nûru etrâfı güneş gibi aydınlatıyordu. O kimseye, “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” diye sordu. O da, “Bizi affetti, ikram ve ihsânlarda bulundu. Allahü teâlâ gafür-ur-rahîmdir (En büyük affedici, bağışlayıcı, merhamet sahibidir)” diye cevap verdi. Bir tavsiyesini istediğinde, “Allahü teâlâyı çok zikreden kimselerin arasında bulun. Çünkü onlar, burada yüksek derecelere, makamlara kavuşmaktadırlar” buyurdu.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, “Burhân-ül-müeyyed” isimli kitabında, Eshâb-ı Kirâmı

anlatırken buyuruyor ki: Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek sohbetleriyle şereflenen Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) en faziletlisi Sıddîk-ı ekber, Hazreti Ebû Bekr'dir. Sonra Fârûk-ı a'zam, Hazreti Ömer'dir. Sonra Hazreti Osman ve Hazreti Ali'dir (r.anhüm). Eshâb-ı Kirâmın hepsi hidâyet üzeredirler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde; "Benim eshâbım, gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet üzere olursunuz" buyurdu. Eshâb-ı Kirâmı çok sevmeli, onlara karşı dili muhafaza etmeli, şanlarına uymayan sözleri asla söylememelidir. Onları, lâyık oldukları şekilde medhetmeli, yüksek ahlâkları ile ahlâklanmalıdır.

Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Ehl-i beytinin (mübârek hanımları, Hazreti Ali, Hazreti Fatıma, Hazreti Hasen, Hazreti Hüseyn (r.anhüm) ve onların çocukları, torunları) sevgisiyle kalbi doldurmalı, nurlandırmalıdır. Onları sevmek, imânla ölmeye sebebdir. Allahü teâlâyı sevenler, Habîbini de severler. Peygamber efendimize muhabbet edenlerin, O'nun Ehl-i beytini de sevmeleri lâzımdır. Çünkü, "Kişi, sevdiği ile beraberdir" hadîs-i şerîfine göre, Ehl-i beyt, Peygamberimizle beraber olacaklardır. Onları sevenler, onları, kendi nefsine tercih etmelidir. Onların önüne geçmemelidir. Böyle muâmele etmekte, kişiye, hayır ve menfaat hâsıl olur.

Evliyâya hürmeti anlatırken buyurdu ki: "Allahü teâlânın evliyâ kullarının üstünlüğünü kabûl etmeli ve onlara çok hürmet göstermelidir. Çünkü onlara, kıyâmet gününde korku ve hüzün yoktur. Velî olan kimse, cenâb-ı Hakka pek fazla muhabbet besler, îmânları kemâl mertebesindedir ve takvâ üzeredirler. Allahü teâlâ, evliyâsına zorluk göstermez. Ba'zı semâvî kitablarda, "Benim evliyâ kullarımdan birine eziyet eden, bana harp ilân etmiş olur" buyurulmaktadır. Cenâb-ı Hak, evliyâ kullarını korur, onlara eziyet edenlerden intikam alır. Onları sevenleri ise muhafaza eder, korur. Evliyâ ile beraber olmalı, onları sevmelidir. Onlar hakkında kötü olan sözleri hiçbir zaman sarfetmemeli, sû-i zan etmeyip, hüsn-i zan içinde bulunmalıdır.

Allahü teâlânın sevgili kulları olan evliyâyı vesile ederek, cenâb-ı Haktan birşeyler istenebilir. Onları vesile ederek ba'zı ihsânlara kavuşulursa, bu yardımları ve ihsânları evliyâdan bilmemek lâzımdır, ihsânı yapan Allahü teâlâdır. Çünkü veliler, kendiliklerinden birşey yapmazlar. Allahü teâlâ onları çok sevdiği için, onların duâ ve hatırı ile yaratır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde buyurdu ki; "Saçları dağınık, kapılardan kovulan öyle kimseler vardır ki, birşey için yemîn etseler, Allahü teâlâ onları doğrulamak için o şeyi yaratır." Allahü teâlâ, sevdiği kullarını yalancı çıkarmamak için, yemîn ettikleri şeyleri bile yaratınca, duâlarını elbette kabûl buyurur. Allahü teâlâ Mü'min sûresinin altıncı âyetinde meâlen; "Bana duâ ediniz; duânızı kabûl ederim" buyurdu. Duâların kabûl olması için şartlar vardır. Bu şartları taşıyan duâ, elbet kabûl olur. Herkes bu şartları bir araya getiremediği için, duâlar kabûl olmuyor. Bu şartları yerine getiren velilerin, âlimlerin duâ etmeleri için, onlara yalvarmak, şirk olmaz. Allahü teâlâ, söylenilenleri, sevdiklerinin rûhlarına işittirir. Onların hatırı için istenileni yaratır. Evliyânın rûhlarından yardım istenir. Çünkü, Allahü teâlânın sevdiği kullarının rûhları, diri iken de, öldükten sonra da, Allahü teâlânın verdiği kuvvetle ve izin ile, dirilere yardım ederler. Böyle inanarak evliyâdan yardım istemek, Allahü teâlâdan başkasına tapınmak olmaz. Allahü teâlâya tapınmak, O'na inanmak, O'ndan istemek olur. Aklı olan, bunu pek iyi anlar.

Hazreti İsa (aleyhisselâm), çamurdan kuş yaptı. Allahü teâlâya duâ edip, kuşun canlanmasına ve ölen kimselere tekrar can verilmesine sebep oldu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ayrılığına dayanamıyan Hannane ismindeki hurma kütüğünün inlemesi meşhûrdur. Peygamber efendimizin geçtiği yollarda, taşların, ağaçların selâm verdiğini, dost, düşman herkes söylemekdedir. Bütün Peygamberlerde meydana gelen mu'cizelerden daha çok mu'cize Resûlullah efendimizde zuhur etmiştir. Evliyâda meydana gelen kerâmetler, Peygamber efendimizin mu'cizelerinden bir cüz'dür.

Allahü teâlânın sevdiği kulları olan velîler, yalnız iken de, herkesin yanında iken de, dînin emirlerinden kıl ucu kadar dahi ayrılmazlar. Allahü teâlâyı hiç hatırlarından çıkarmazlar. Her işlerinde, Allahü teâlânın rızâsını tahsil etmek için uğraşırlar. Gece namazlarına devam ederler. Bütün amellerinde riyadan şiddetle kaçınırlar. Geçmiş günahları için ağlarlar. Allahü teâlâya affı için yalvarırlar."

Ahmed Rıfâî hazretleri buyurdu ki:

"Herkes bilir ki, dünyâ hayâldir ve dünyâda ne varsa hepsi yok olmağa mahkûmdur. Şeytanın vesveselerine aldanmamalı, kötü kimselerin dostluğundan şiddetle kaçınmalı, onlarla sohbet etmemelidir. Yoksa sonu dünyâda pişmanlık, âhırette ise üzüntü ve hasrettir. O hâlde bu kötü akıbetten sakınmalıdır. Çünkü orada pişman olmak ve mazeret, behâne kabûl edilmez.

İnsan kabrinde amelleriyle başbaşa kalır. Onun için dünyâda, hayırlı işler, âhırette fayda sağlayacak ameller yapmalıdır. Günahlardan sakınmalı, dînin yayılması için gayret etmelidir. Bütün işlerini iyi niyetlerle yapmalıdır. Helâl rızık kazanmalıdır. Fakirlere yardımcı olmalı, akrabaların ihtiyâçlarını karşılamalıdır. Yumuşak sözlü olmalı, herkesin anlayacağı şekilde konuşmalıdır. İnsanlarla güzel geçinip, kimsenin kalbini kırmamalıdır. Öksüzlerin işlerine yardım etmeli, çaresiz kalanlara, dul kadınlara, yaşlı kimselere hizmet edip, duâlarını almalıdır. Merhamet eden merhamet bulur."

Âlimlere karşı hürmetli olmalı, onların huzûrunda edebi muhafaza etmeli ve az konuşmalıdır. Onların hizmetiyle şereflenmeyi büyük bir kazanç bilmelidir."

"Bizim hâlimizden anlamayan, istifâde etmeyen, kavlimizden (sözümüzden) hiç anlayıp istifâde edemez."

"Hayırdan birşey öğrenirseniz, onu insanlara öğretiniz. Böylece bu hayrın meyvelerinden istifâde edersiniz."

Oğlu Sâlih'e "Eğer benim ilmimle amel etmezsen, ben sana baba, sen de bana evlâd değilsin."

"Kalb temiz olursa, dilden güzel sözler meydana çıkar. Çünkü, kalbin mahsûlü, dilin sermâyesidir."

"Dünyâ öyle bir topraktır ki, üzerindekini kendi besler, büyütür ve yine onları kendisi yer. İbret ile bakıldığında, yerde halı gibi serili olan bu toprakta, bizden önce gelip yaşayanların hep uzvlarının olduğu görülür. Aslında bastığımız, toprak değil, önce yaşayanların yüzleri, yanakları ve diğer a'zâlarıdır. İşte dünyânın aslı budur. Bunu bilip, ona göre hareket etmek lâzımdır."

"Hikmetin başı Allah korkusudur."

"Bir kimsede benlikden eser bulunduğu müddetçe, kemâl (olgunluk) mertebesine çıkamaz."

"Kendisinden daha fazla ilmi olan bir kimseyi görüp de, ondan, kibir ve gurûrundan dolayı istifâdeye çalışmayan kimse, en büyük câhildir."

"Eserlerin en makbûlü, aklen yüksek, naklen sahih (doğru), halkın din ve dünyâsına faydalı olanıdır."

"Az bir edebe sahip olmak, edebe aykırı olmayan ilim ve amelden efdaldir. Kendi nefsini iyi idâre edebilen akıllıdır. Nefsini idâre edemiyen ve insanlara güzel muâmeleden gâfil olan câhildir."

"Yolumuz üç şey üzerine bina edilmiştir. Bunlar, istememek, geri çevirmemek ve yığmamaktır (elde malı biriktirmemektir)."

"Biriniz, hayır ile ilgili birşey öğrenirse, onu insanlara öğretmeli ki, faydasına kavuşulsun, öğretme çoğaldıkça, kişiye faydası daha da fazlalaşır."

"Bir kardeş ki dünyâda faydalı olamıyorsa, âhırette hiç faydalı olamaz."

Evlenmek isteyen birisine buyurdu ki: "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı için evlenirse, bu kendisine yeter ve kötülüklerden korunmuş olur."

"Her gece semâdan çeşitli ihsânlar yağar. Fakat bu ihsânlar, uyanık ve ayık olanlara dağıtılır."

"Rızkın ne ise, ona kavuşursun, hiç üzülme. Hırsa da kapılma. Çünkü hırslı olan kimse aradığını kolay kolay bulamaz. Kul, kanâat sahibi olduğu zaman hürdür, ihtirâsa kapıldığında köle

sayılır. Kalbinden tamâ'ı çıkar ki, ayaklarındaki zincir çözülsün."

"Kıyâmet gününe hazırlan, çünkü gidişin Allahü teâlâyadır."

"Dünyâ ya'nî Allahü teâlâ için olmıyan şeyler alçaktır. Onu sevmek hatâdır. Bir anlık olan dünyâda ibâdet etmeye bak. Dünyâyı isteyen aldanır, âhıreti isteyen mesrûr olur. Dünyâ hatâların kaynağıdır. Âhıret ise, Allahü teâlânın mükâfatları dağıtma yeridir. Dünyâ cefâ yeri, âhıret sefâ âlemidir. Takvânın temeli, dünyâyı bırakmaktır."

"Evlâdım! Kulluk esâsının birincisi, nefsi tanımaktır. Halbuki onu tanıyan çok azdır. Onu tanımak şöyle dursun, varlığını kabûl edenler dahi kıymetli kimseler olarak kabûl edilir. Allahü teâlâ, nefsten daha ahmak, daha çirkin ve ondan daha pis kokulu birşey yaratmadı, irfan sahipleri için, ondan daha dar bir zindan düşünülemez. Nefsini tanıyabilen, her tarafı emîn olan, tehlikelerden korunmuş bir kal'aya sığınmış olur. Tanıyâmıyan, hattâ anlamak istemiyen için tehlike büyüktür. Onu anlamadıkça, şerrinden kurtulmak mümkün değildir. Onu anladıktan sonra, ma'rifet sahibi olunmaz."

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri, "Ayât-ı Hırz" ismindeki risalesinde buyurdu ki:

> "Eshâb-ı Kirâmdan Ubeyy bin Ka'b (radıyallahü anh) diyor ki: "Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyordum. Bir köylü geldi. Kardeşinin ağır hasta olduğunu söyledi. Peygamber efendimiz "Hastalığı nedir?" buyurdu. O köylü "Cin çarpması" dedi. Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Kardeşini buraya getir" buyurdu. Kardeşi gelip oturdu. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, hastaya şu âyetleri okudu. Hasta hemen iyi olup, kalktı." Hastaya okunan âyetler şunlardır: 1. Fâtiha sûresi, 2. Bekâra sûresi başından dört âyet, ayrıca 163. ve 164. âyetleri, Âyet-el-kürsî, yine bu sûrenin son üç âyeti (284, 285, 286), 3. Âl-i İmrân sûresinin 18. âyeti, 4. A'râf sûresinin 54. âyeti. 5. Mü'minûn sûresinin 116. âyeti, 6. Cin sûresinin 3. âyeti, 7. Saffât sûresinin başından on âyet. 8. Haşr sûresinin sonundaki üç âyet, 9. İhlâs sûresi, 10. Felâk sûresi, 11. Nâs suresidir."

Ahmed Rıfâî hazretleri, yine bu risalesinde buyurdu ki:

"Kur'ân-ı kerîmden şifâ âyetlerini ve eserde bildirilen duâları (Hadîs-i şerîflerde ve Eshâb-ı Kirâmın duâlarında geçenleri) usûl ve şartlarına uyarak sırasıyla sar'a hastalarına, eli, ayağı tutmayan felçlilere, üç veya yedi gün okudum. Bi-iznillâhi teâlâ hepsi, sıhhat ve afiyet buldu, şifâya kavuştular. Bir kâğıda yazıp, sihire müptelâ olanların boyunlarına iyice katlayıp, astım. Hepsi sihirden kurtuldular ve bir daha sihire yakalanmadılar. Her kim, Âyât-ı Hırz'ı, duâları ile beraber hergün okursa, ona sihir te'sîr etmez, insan ve cin şeytanlarının şerrinden emîn olur. Kim onu yazıp birşeye sarılmış olarak yanında taşırsa, çeşitli hastalıklardan, sihirden, kerih olan (istenmeyen) her türlü şeyden emîn olur. Her kim duâları ile beraber okursa, duâsı müstecab olur ve arzu ettiği herşeye kavuşur. Ayât-ı Hırz, muhkem kale, sağlam bir burçtur. Kim bu kaleye girerse, korunmuş olur. Hülâsa her ne niyetle okursa, o niyetine kavuşur. (Ayât-ı Hırz, "Teshîl-ül-menâfi" isimli Arabî tedâvi kitabının sonunda vardır.) Ahmed Rıfâî buyurdu ki: "Ayât-ı Hırz'ın bütün husûsiyetlerini yazmak bu küçük risaleye sığmaz. Onun için bu kadarı ile iktifa edildi. Âyât-ı Hırz'ı ve duâlarını okumanın ba'zı şartları vardır. Abdest alıp yedi istiğfar ve onbir salevât okuyup, hastanın sıhhatine niyet ederek, güneş doğduktan ve ikindi namazından sonra, günde iki defa hasta üzerine okumalı, şifâ buluncaya kadar (kırk gün) devam etmelidir.

Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin, mü'minlerin îmânlarının kemâle ermesi için gösterdiği yola Rıfâîlik adı verildi. Kendisine tamamen bağlı olan, yolunu bozmıyan, ya'nî her işinde, her sözünde dînimizin emir ve yasaklarına tâbi olanlara da "Rıfâî" denildi. Fakat, zamanla diğer tarikatlar gibi bu yol da bozuldu. Dünyâya düşkün olanlar, dîni dünyalık arzularına âlet edenler, Ahmed Rıfâî hazretlerinin isminden istifâdeye çalıştılar. Şeyh ve tarikatçı olarak ortaya çıkıp, ağızlarına ateş koymak, ağızlarından alevler çıkarmak, bir yanağına bıçak, şiş sokup öteki yanağından çıkarmak, sokak ortasında yatarak üzerinden kamyon geçirtmek gibi işleri yaparak, kerâmet sahibi olduğunu iddia edenler görüldü. Halbuki bunların kerâmet ile hiçbir alâkası yoktur. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâm zamanında sihirbazların bulunduğunu haber veriyor ve sihir olduğunu beyân buyuruyor. Bu ve benzeri işleri sihirbazlar da yapmaktadırlar.

Allahü teâlâ herşeyi bir sebep ile yaratıyor. Bir iş yapmak, birşey elde etmek için, bu işin sebeplerine yapışmak lâzımdır.

Meselâ buğday hasıl olması için, tarlayı sürmek, tohumu saçmak, ekini biçmek lâzımdır, insanların bütün hareketleri, işleri Allahü teâlânın bu âdeti içinde meydana gelmektedir. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik, ikram olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara âdetini bozarak sebepsiz şeyler yaratıyor. Peygamberlerden (aleyhimüsselâm), Allahü teâlânın âdeti dışında, kudreti ilâhiyye içinde meydana gelen şeylere "Mu'cize" denir. Peygamberlerin mu'cize göstermesi lâzımdır. Evliyâda, âdet dışı meydana gelen şeylere, "Kerâmet" denir. Evliyânın kerâmet göstermesi lâzım değildir. Bunlar, kerâmet göstermek istemez. Allahü teâlâdan utanırlar. Veli olmıyanlardan meydana gelen âdet dışı şeylere "Firâset" denir. Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhur ederse, "İstidrâc" denir ki, derece derece kıymetini indirmek demektir. Kâfirlerden zuhur edenlere ise "Sihir" ya'nî büyü denir.

Yaklaşık olarak son yüz seneden beri tarikat adı altında birçok şeyler uyduruldu. Hakiki İslâm âlimlerinin, Peygamber efendimizden ve Eshâb-ı Kirâmdan alıp, bildirdikleri doğru yol unutuldu. Dinde câhil olanlar, hattâ İslâmiyetin emirlerine açıkça uymayanlar, şeyh ve tarikatçı Ünvanı alarak, zikir ve ibâdet adı altında, dinimizin yasak ettiği birçok bid'atler ortaya çıkardılar. Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Bir kimsenin havada uçtuğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü, yahut ağzına ateş koyup yuttuğunu görseniz, fakat İslâmiyete uymayan bir iş yapsa, kerâmet sahibiyim dese de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan saptırıcı biliniz!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mir'ât-ül-haremeyn cild-3, sh. 144

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 295

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 140

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 23

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 312

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1341

7) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 259

8) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 171

9) Tuhfet-ur-râgıb sh. 40

10) El-A'lâm cild-1, sh. 174

11) Burhân-ül-müeyyed sh. 96, 106

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 982

13) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 132